

Національні економіки спричиняють системно-стадіальні зміни тією мірою, якою вони впливають на цивілізаційну парадигму – за умови відкритості країни-лідери визначають напрямки і концепцію глобальних трансформацій, а країни периферії, чинячи культурний і прямий супротив змінюють їхню траєкторію. Разом вони розбалансовують глобальний простір.

Водночас, глобальні системно-стадіальні зміни провокують автаркію цивілізаційних світів і країн, за умови якої посилюються внутрішні цивілізаційно-ціннісні установки, комунітаристські базові компоненти суспільного устрою (посилюється контролююча і корегуюча роль держави, процеси націоналізації, тощо).

Відбиваючи процеси взаємообумовленості і взаємозалежності різних компонентів функціонування світової спільноти, соціально-політичні явища останнього десятиліття стимулюють до формування нової глобальної парадигми світосупільного устрою. Проявом цієї світоглядної установки стає активізація «цивілізаційного бачення світу».

Комунітаризм спонукає до необхідності формування надісторичного і надцивілізаційного феномену – ноосферної парадигми буття – що забезпечуватиме перехід від локальних до загальних зв'язків, включаючи до переліку ознак цієї парадигми не лише економічний і культурологічний чинники, але й інші, які входять до числа складових цивілізаційних парадигм локального характеру, як то ставлення до природи, всесвіту, людини, комунікацій – тобто вимагає зміни психології глобального соціуму. Саме тому він має перетворитись на засадний принцип формування нової парадигми глобалізації.

Посилання:

1. Наводиться по: Россия в окружающем мире: 2002 (Аналитический ежегодник). Отв. ред. Н.Н. Марфенин / Под общ. ред.: В.И. Данилова-Данильяна, С.А. Степанова. – М.: Изд-во МНЭПУ, 2002. – С. 36.
2. Див.: Чижевский А.Л. Земное эхо солнечных бурь. – М.: Наука, 1973. – С. 121.
3. Наше общее будущее («Ourcommonfuture»). – М.: Прогресс, 1989. – С. 55.
4. Конференція ООН з оточуючого середовища і розвитку (КОСР).
5. «Sustainable Development».
6. Див.: Забота о Земле. Стратегия устойчивого существования. – Швейцария: МСОП, ЮНЕП, ВВФ, 1991. – С. 4.
7. Рассел Б. История западной философии. Т.1. М: «Миф», 1993. – С. 63.
8. Доступно з: http://www.project-syndicate.org/series/the_open_economy_and_its_enemies/description.
9. Fukuyama F. The West has Won: Radical Islam Can't Beat Democracy and Capitalism // <http://www.guardian.co/uk>.
10. Див.: Многоликая глобализация. Культурное разнообразие в современном мире. / Под ред.: П.Бергера, С.Хантингтона. – М.: Прогресс, 2004. – С. 24.

УДК 322.2

ТИЩУК Т.А.,

Національний інститут стратегічних досліджень,
завідувач відділу макроекономічного прогнозування
та досліджень тіньової економіки,
к.е.н., доц.

ІВАНОВ О.В.,

Національний інститут стратегічних досліджень,
старший консультант відділу макроекономічного
прогнозування та досліджень тіньової економіки

НАПРЯМИ ДЕТІНІЗАЦІЇ РИНКУ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ

Анотація. Проаналізовано чинники тінізації земельних відносин в Україні, які пов'язані з недосконалістю та незавершеністю нормативно-правової бази, зловживаннями посадових осіб, несистемним контролем використання земель з боку держави. Запропоновано напрями детінізації земельних відносин у контексті земельної реформи.

Ключові слова: тіньова економіка, земельні відносини, земельна реформа.

Аннотация. Проанализированы факторы тенизации земельных отношений в Украине, которые связаны с несовершенством и незавершенностью нормативно-правовой базы, злоупотреблениями должностных лиц, несистемным контролем землепользования со стороны государства. Предложены направления детенизации земельных отношений в контексте земельной реформы.

Ключевые слова: теневая экономика, земельные отношения, земельная реформа.

Annotation. In the article we analyzed factors of shadowing of land relations in Ukraine, connected with the imperfection and incompleteness of the regulatory framework, abuse of officials and irregular control of land use by the state. We have proposed areas of legalization of land relations in the context of land reform.

Keywords: shadow economy, land relations, land reform.

Постановка проблеми. Незавершеність нормативно-правової бази земельних відносин, неналежне інституційне забезпечення ринкового обігу земельних ділянок, недосконала система обліку земель та відсутність кадастрово-реєстраційної системи, непрозорість процесів приватизації та відведення земельних ділянок державної та комунальної власності в оренду і постійне користування, недосконала методологія оцінки земель та заборона на продаж земель сільськогосподарського призначення призвели до формування тіньових земельних відносин та тіньового ринку землі. За експертними оцінками, обіг тіньового ринку землі становить понад 800 млрд грн, що більш ніж у 60 разів перевищує надходження до бюджету від продажу земельних ділянок і прав оренди¹.

Актуальність дослідження чинників тінізації земельних відносин та визначення напрямів їх подолання зумовлена необхідністю формування ефективних механізмів управління ринком землі у контексті земельної реформи. Тіньові земельні відносини, які відбуваються поза легальною економікою, негативно впливають на керуваність ринків землі та дієвість важелів їх державного регулювання, що стримує розвиток сільського господарства, будівництва, туризму та інших видів економічної діяльності. Створення регуляторного середовища, за яке унеможлиблює тіньові схеми або робить їх економічно невиправданими є передумовою формування ефективного ринку землі в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості тіньового ринку землі як одного із сегментів тіньової економіки розглянуто у колективній монографії за редакцією З. Варналія [3]. У роботі наведено його основні риси, які пов'язані з непрозорістю, корупцією, хабарництвом, ухиленням від оподаткування, та проаналізовано проблеми порушення законодавства у сфері земельних відносин. Окремі чинники тінізації земельних відносин досліджено у роботах А.Мартіна [8,10]. Разом з тим, проблема тінізації земельних відносин комплексно не досліджена.

Мета цієї статті полягає у аналізі чинників тінізації земельних відносин в Україні та визначенні напрямків детінізації ринку землі.

Виклад основного матеріалу дослідження. За період проведення земельної реформи в Україні, яка була розпочата приблизно з 1992 року, її задекларована мета, а саме перехід на економічно ефективне та раціональне використання земель, не досягається: відтворення сільськогосподарських земель не забезпечується, їх виснажлива експлуатація триває, не проводиться моніторинг земель², не створено ефективну комплексну систему планування, організації та контролю за використанням, охороною земель.

На даний час 1 мільйон 460 тисяч гектарів земель використовується без достатніх правових підстав. Це землі, що не успадковані відповідно до чинного законодавства, не витребовані земельні частки, паї, тощо. Нормативна грошова оцінка цих земель складає більше ніж 16,5 мільярдів гривень, відповідно власники та держава недоотримують тільки півмільярда гривень орендної плати та земельного податку на ці землі. Щороку близько 2 мільйонів орних земель не використовуються, внаслідок володіння ними найменш економічно активної частини сільського населення, пенсіонерів та осіб передпенсійного віку, а також отримання земельних ділянок сільгосппризначення у спадщину особами, що проживають у містах та навіть інших країнах. Нормативно-грошова оцінка цих земель складає майже 23 мільярда гривень. Близько двох третин договорів оренди на земельні ділянки використовуються виробниками на підставі договорів оренди, що укладені на строк до 5 років, що однозначно не сприяє дбайливому господарюванню на землі, здійсненню видатків на землеохоронні заходи. Це призводить до зростання площ земель, що зазнали впливу ерозії, загальна площа таких земель на сьогодні складає 13,3 мільйона гектарів, а з них три чверті (понад 10,5 гектарів) – це орні землі.

Окрім явних економічних проблем, зазначених вище, існує загроза зростання тіньової складової у сфері земельних відносин. За експертними оцінками, станом на 2009 рік земельні відносини є найбільш корумпованою сферою. Корупція в сфері землеустрою проявляється у трьох основних напрямках: надання недостовірної інформації, щодо цільового використання або наявності вільних земель чи земель запасу; відмова в наданні у праві власності чи в оренду через неправомірне застосування законодавства; затягування часу оформлення права власності на земельну ділянку в органах влади, які оформлюють та виготовляють державні акти на право власності; затримка з видачею усіх відповідних документів та погоджень у різних інстанціях.

Існування необлікованих земель створює умови для їх використання органами місцевої влади у власних інтересах. Відповідно до даних Комісії з контролю за використанням і відчуженням земель оборони та інших земель державної власності: фактичні площі земель не відповідають обліковим даним державної звітності. Зокрема, існують розбіжності у обліку земель Міноборони та органів Держкомзему, що становлять понад 107 тисяч гектарів³.

Поряд з втратами бюджету, наслідком високого рівня тінізації земельних відносин є невпевненість суб'єктів господарювання у захищеності прав власності на землю, що стримує інвестиційну активність у реальному секторі економіки, зокрема у сільському господарстві та будівництві. Корумпованість та тінізація у сфері земельних відносин формують умови для деформації та руйнування механізмів конкуренції на ринку землі та

¹ Державна земельна політика в Україні: стан і стратегія розвитку // Національна безпека і оборона. – № 3 (107) 2009, с. – 8.

² Офіційне повідомлення Рахункової палати від 09.11.2010. Електронний режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16732755>

³ Перше засідання Комісії з контролю за використанням і відчуженням земель оборони та інших земель державної власності. Офіційний веб-портал КМУ із посиланням на Прес-службу Держкомзему, 15.07.2010. Електронний режим доступу: <http://myland.org.ua/index.php?id=2356&lang=uk>

спотворюють механізми формування собівартості в галузях економіки. Так, наприклад, висока питома вага хабарів, сплачених з метою придбання або відведення земельної ділянки під забудову⁴, призводить до необґрунтованого завищення цін на ринках житлової нерухомості.

Серед основних чинників тінізації земельних відносин слід виділити:

1. Недосконалі процедури безоплатної передачі, продажу та відведення в оренду фізичним та юридичним особам земельних ділянок державної та комунальної власності. Основні причини тінізації у цій сфері пов'язані з:

- зловживаннями органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, до повноважень яких належить прийняття рішень про передачу у власність або користування земельних ділянок державної та комунальної власності, практикою безпідставної відмови у наданні права власності чи оренди з боку посадових осіб уповноважених органів державної влади⁵,

- ускладненістю доступу громадян та юридичних осіб до інформації про вільні земельні ділянки, генеральних планів населених пунктів, практикою надання громадянам та суб'єктам господарювання недостовірної інформації щодо наявності вільних земель,

- порушеннями при організації та проведенні земельних аукціонів,

- практикою отримання земельних ділянок з використанням права на їх безоплатну передачу громадянам України із земель державної та комунальної власності через підставних осіб.

2. Відсутність ефективно діючої системи обліку земель.

Відсутність ефективної кадастрово-реєстраційної системи в Україні спричиняє незахищеність прав власності на землю через неможливість їх точної ідентифікації та створює умови для зловживань при вирішенні земельних спорів.

За інформацією Міністерства аграрної політики та продовольства, 1,5 тис га земель використовується без достатніх правових підстав⁶. Нормативна грошова оцінка цих земель складає понад 16,5 млрд грн, щорічні втрати бюджету внаслідок недоотримання орендної плати та земельного податку на них оцінюються у півмільярда гривень.

Оскільки суцільна інвентаризація земель в Україні не проводилася із початку земельної реформи, відомості про земельні ділянки у земельному кадастрі є неповними та неточними, геопросторова інформація стосовно більш ніж половини земельних ділянок державної власності відсутня. При виявленні земельпорядними організаціями невідповідності фактичних меж ділянок тим, які зазначені у документації із землеустрою, постає питання щодо причин такої невідповідності. Це може бути пов'язано як з недостовірністю відомостей у державному земельному кадастрі, так і з самовільним захопленням земельних ділянок. Така ситуація створює умови для «легалізації» правопорушень, пов'язаних із самовільним захопленням земельних ділянок або їх нецільовим використанням⁷.

Неповнота та неузгодженість нормативної бази з оцінки земель, яка згідно Земельного кодексу України є складовою державного земельного кадастру, призводить до виникнення тінювих відносин, пов'язаних з заниженими оцінками вартості земельних ділянок. Через недосконалість існуючих методологічних засад щодо бонітування ґрунтів та грошової оцінки земель, відсутність нормативних документів щодо проведення економічної оцінки земельних ділянок, створюються умови для заниження їх вартості при продажі та відведенні в оренду та, як наслідок, недоотримання доходів Державного та місцевих бюджетів.

3. Заборона відчуження земель сільськогосподарського призначення.

Через заборону фізичним і юридичним особам відчуження землі сільськогосподарського призначення, за винятком передачі її у спадок та вилучення для суспільних потреб, операції купівлі продажу таких земель здійснюються з використанням механізмів зміни їх цільового призначення. Щоб обійти заборону на продаж паїв, вони переводяться у категорію земель особистого селянського господарства, а потім – у категорію житлової та громадської забудови, торгівля якими дозволена⁸. За даними Держземагентства, за час дії мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення було змінено цільове призначення понад 170 тис. га сільськогосподарських земель.

4. Недієві механізми викупу та оренди земельних ділянок під приватизованими об'єктами нерухомості.

За оцінками експертів, на даний час близько 98 % земель промисловості знаходяться у постійному користуванні суб'єктів господарювання без належного оформлення прав⁹. Відповідно до норм Земельного кодексу, земельні ділянки державної або комунальної власності, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що пе-

⁴ За оцінками експертів ринків нерухомості, питома вага хабарів сплачених з метою придбання або відведення земельної ділянки під забудову досягає 20 %

⁵ Земельний кадастр переможе корупцію? <http://www.urist.in.ua/showthread.php?t=158380>

⁶ З виступу М. Безуглого. Парламентські слухання "Земля в українській долі: ситуація у земельній сфері, законодавче забезпечення земельних відносин та практика його реалізації". Сесійна зала Верховної Ради України. 23 березня 2011 року. Електронний режим доступу: http://www.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/sl230311.htm

⁷ Мартін А. Проблеми державного земельного кадастру в Україні. Електронний ресурс http://myland.org.ua/userfiles/file/AGMartyn_cadastre.pdf

⁸ Вільні земельні ділянки: інвестиційний потенціал чи камінь спотикання ринку земель. Електронний ресурс http://pzisd.blogspot.com/p/blog-page_9910.html

⁹ Андрій Мартин: "Земельні відносини нині регулюються у "ручному" режимі". Маряна Олійник, Земельний вісник № 15-16, вересень 2009 р.

ребувають у власності фізичних або юридичних осіб, не підлягають продажу на конкурентних засадах. Через недосконалі процедури оцінки земель, орендна плата або вартість землі у разі її викупу можуть бути економічно невиправданими для підприємств, виробничі потужності яких розташовані на цих ділянках.

5. Недосконалі механізми спільного інвестування будівництва на земельних ділянках державної та комунальної власності.

Через неефективні процедури реалізації інвестиційних проектів суб'єктами державної або комунальної власності спільно з приватними інвесторами, приватні інвестори можуть набувати право на земельні ділянки державної або комунальної власності на невигідних для держави або громади умовах. З використанням корупційних схем, договори спільного інвестування будівництва на земельних ділянках державної або комунальної власності можуть складатися на умовах, коли пайова участь приватного інвестора є незначною при здійсненні найбільш витратних робіт за рахунок бюджетних коштів. Після завершення будівництва кожна сторона набуває право власності на визначені договором частини збудованого об'єкту нерухомості, а, відповідно, і земельної ділянки, на який він розташований.

Подібні схеми використовуються для набуття права власності на землі оборони. За інформацією Комісії з контролю за використанням і відчуженням земель оборони та інших земель державної власності, через використання таких схем поширювалась практика набуття права власності на військове нерухоме майно фірмами-забудовниками на підставі рішень судів.

6. Недієві механізми контролю використання земель.

Недієві механізми контролю використання земель призводять до поширення практики їх самовільного зайняття та використання не за цільовим призначенням. При наявності в Україні наукових розробок та ефективного інструментарію контролю цільового використання земель, основаному на методах космічного зондування, він поки що не використовується контролюючими органами. Крім того, за інформацією Держземінспекції, органи виконавчої влади та місцевого самоврядування не завжди належним чином реагують на клопотання контролюючих органів щодо усунення порушень земельного законодавства та приведення у відповідність із законодавством прийнятих рішень з питань регулювання земельних відносин, використання та охорони земель.

Викривлення даних щодо використання земель у сільському господарстві призводить до формування тіньового обігу сільськогосподарської продукції. У свою чергу, це негативно впливає на продовольчу безпеку держави, формує умови для тіньового експорту продукції сільського господарства та негативно впливає на функціонування механізмів конкуренції на ринках сільськогосподарської продукції. За даними пілотних вибірко-вих обстежень Лабораторії аерокосмічного зондування агросфери Інституту агроєкології і економіки природокористування Української академії аграрних наук¹⁰, відхилення фактичних даних щодо площ посівів сільськогосподарських культур від офіційних у 3 районах (Канівському, Миронівському, Магдалинівському) складають у середньому понад 20 %.

Зниження рівня тінізації економіки є передумовою досягнення цілей та ефективності заходів, передбачених Програмою економічних реформ на 2010-2014 роки. Масштаби тінізації економічних відносин продовжують залишатися наближеними до критичного рівня, який за оцінками експертів сягає 40 %, що створює умови для слабкої дієвості важелів регулювання економіки.

Тінізація земельних відносин перешкоджає формуванню ефективних механізмів управління ринком землі у контексті земельної реформи. Реалізація земельної реформи без належного забезпечення інвентаризації, обліку, оцінки та контролю використання земель сприятиме подальшій тінізації ринку землі та створюватиме умови для легалізації правопорушень. Зволікання з реформуванням ринку землі призводить до низки негативних наслідків – стихійність процесів концентрації землі, незаконне захоплення земель і зміна їх цільового призначення, істотний обсяг перепрофілювання сільськогосподарських угідь та їх стихійна забудова¹¹, стихійний розвиток процесів оренди та купівлі-продажу землі шляхом непрозорої чи незаконної консолідації великих площ земель у руках окремих юридичних і фізичних осіб; надмірне виснаження земельних ресурсів; нераціональна структура виробництва, порушення науково обґрунтованих систем ведення сільського господарства, монокультуризації землеробства, деградації сільгоспугідь.

Таким чином, зважаючи на зазначені ризики для реалізації реформ, детінізація земельних відносин є одним із пріоритетів детінізації економіки у контексті реалізації Програми економічних реформ. У контексті земельної реформи, детінізація земельних відносин є однією з передумов забезпечення ефективного функціонування ринку землі. Зменшенню рівня тінізації земельних відносин сприятимуть інвентаризація земельних ресурсів, удосконалення методичних підходів до грошової оцінки земель, створення електронного загальнодержавного кадастру землі, які визначені як необхідні кроки з удосконалення земельних відносин у Програмі економічних реформ України на 2010-2014 рр. Крім того, **формуванню прозорого ринку землі та детінізації земельних відносин сприятиме реалізація наступних заходів.**

1. Зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення, що зменшить мотивацію значної кількості суб'єктів господарювання у використанні тіньових та корупційних схем переведення земель сільськогосподарського призначення у інші категорії земель.

¹⁰ Презентація Програми агроєкологічного моніторингу та прогнозування «АГРОКОСМОС». Інститут агроєкології і економіки природокористування Української академії аграрних наук. Лабораторія аерокосмічного зондування агросфери.

¹¹ Посівні площі основних сільськогосподарських культур зменшилися з 31,7 млн га у 1990 р. до 26,7 млн га на початок 2011 р.

2. Забезпечення прозорості діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування щодо прийняття рішень про передачу у власність або користування земельних ділянок державної та комунальної власності.
3. Забезпечення вільного доступу фізичних та юридичних осіб до інформації про вільні земельні ділянки та генеральні плани населених пунктів, що сприятиме залученню ширшого кола учасників у земельні аукціони. Це створюватиме умови для формування ринкових засад при продажу та відведенні в оренду земель державної та комунальної власності та дозволить наблизити ціни продажу земельних ділянок державної та комунальної власності до ринкових. У свою чергу, це сприятиме збільшенню доходів бюджету.
4. Вдосконалення процедур реалізації спільних інвестиційних проектів, пов'язаних з будівництвом на земельних ділянках державної або комунальної власності, учасниками яких є суб'єкти державної або комунальної власності спільно з приватними інвесторами.
5. Використання технологій космічного зондування, що дозволить прискорити здійснення інвентаризації земель, забезпечити повноту та точність даних у державному земельному кадастрі. Крім того, методи космічного зондування необхідно запроваджувати для систематичного контролю цільового використання земель та визначення структури і площ посівів основних сільськогосподарських культур.
6. Вдосконалення нормативних актів з інвентаризації земель у частині запровадження дієвих процедур, які б дозволяли обґрунтовано здійснювати виправлення помилок у державному земельному кадастрі при виявленні невідповідності фактичних меж ділянок тим, що зазначені у кадастрі, з метою недопущення «легалізації» правопорушень, пов'язаних із самовільним захопленням земельних ділянок або їх нецільовим використанням.
7. Спрощення процедур передачі у власність або оренду земельних ділянок промисловості, на яких на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що перебувають у власності фізичних або юридичних осіб.

Висновки. Формування тінювих земельних відносин та тінювого ринку землі були зумовлені низкою факторів, які виникли в Україні в останні роки. Це, незавершеність нормативно-правової бази земельних відносин, неналежне інституційне забезпечення ринкового обігу земельних ділянок, недосконала система обліку земель та відсутність кадастрово-реєстраційної системи, непрозорість процесів приватизації та відведення земельних ділянок державної та комунальної власності в оренду і постійне користування, недосконала методологія оцінки земель та заборона на продаж земель сільськогосподарського призначення тощо.

Таким чином, у контексті земельної реформи, детінізація земельних відносин є однією з передумов забезпечення ефективного функціонування ринку землі. До напрямів детінізації ринку землі слід віднести: зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення (за умов завершення інвентаризації земель та формування кадастрово-реєстраційної системи), забезпечення прозорості діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування щодо прийняття рішень про передачу у власність або користування земельних ділянок державної та комунальної власності, забезпечення вільного доступу фізичних та юридичних осіб до інформації про вільні земельні ділянки та генеральні плани населених пунктів, використання технологій космічного зондування, вдосконалення нормативних актів з інвентаризації земель у частині запровадження дієвих процедур, спрощення процедур передачі у власність або оренду земельних ділянок промисловості, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що перебувають у власності фізичних або юридичних осіб.

Список використаних джерел

1. Баркар Дмитро. Земельний кадастр переможе корупцію? [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.urist.in.ua/showthread.php?t=158380>.
2. Базиліук А.В. Коваленко С.О. Тінюва економіка в Україні. – К.: НДЕІ Мінекономіки України, 1998. – 206 с.
3. Безуглий М. Виступ на Парламентських слуханнях «Земля в українській долі: ситуація у земельній сфері, законодавче забезпечення земельних відносин та практика його реалізації». Сесійна зала Верховної Ради України. 23 березня 2011 року. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/sl230311.htm.
4. Варналій З.С., Гончарук А.Я., Жаліло Я.А. та ін. Тінюва економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації (З.С. Варналій ред.) - Національний ін-т стратегічний досліджень. – К.: НІСД, 2006 – 576 с.
5. Вільні земельні ділянки: інвестиційний потенціал чи камінь спотикання ринку земель. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://pz-isd.blogspot.com/p/blog-page_9910.html.
6. Державна земельна політика в Україні: стан і стратегія розвитку // Національна безпека і оборона. - № 3 (107) 2009. – с. 8.
7. Концепція Державної цільової програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2020 р. // Офіційний вісник України. – 2009. – № 51. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ovu.com.ua/articles/1828>.
8. Корнацький А.. Законопроект «О рынке земель» весь заточен на коррупцию и захват чужой земли [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://delo.ua/business/ekspert-zakonoproekt-o-rynke-zemel-ves-zatochen-na-korrupciju-164880/>.
9. Мартін А. Проблеми державного земельного кадастру в Україні. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://myland.org.ua/userfiles/file/AGMartyn_cadastre.pdf.
10. Новаковський Л.Я. Регіональна земельна політика / Л.Я. Новаковський, М.І. Шквир. – К. : Вид-во «Урожай», 2006. – 178 с.

11. Олійник М. Андрій Мартин: «Земельні відносини нині регулюються у «ручному» режимі». Земельний вісник № 15-16, вересень 2009 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.myland.org.ua/index.php?id=1217&lang=uk>.

12. Презентація Програми агроекологічного моніторингу та прогнозування «АГРОКОСМОС». Інститут агроекології і економіки природокористування Української академії аграрних наук. Лабораторія аерокосмічного зондування агросфери.

13. Сідельнікова І.В. Формування земельних відносин ринкового типу в аграрному секторі національної економіки // Вісник Харківського національного педагогічного ун-ту ім. С. Сковороди // Збірник наукових праць. – Сер. : Економіка. – 2008. – № 8. – С. 18-20.

Третяк А.М. Основні напрями змін та удосконалення державної земельної політики в Україні // Національна безпека і оборона. – 2009. – № 3. – С. 58-63.

УДК 330.46:338:332

ХАРАЗІШВІЛІ Ю.М.,

Національний інститут стратегічних досліджень,
головний науковий співробітник відділу макроекономічного
прогнозування та досліджень тіньової економіки, д.е.н., с.н.с.

ТІНЬОВА ЗАЙНЯТИСТЬ ТА ТІНЬОВА ОПЛАТА ПРАЦІ В УКРАЇНІ: ОЦІНКИ ТА ПРОГНОЗИ

Анотація. Аналізуються підходи до кількісного визначення тіньової зайнятості та оплати праці, які використовують переважно статистичні підходи: вибіркове обстеження домогосподарств та опитування населення, які априорно є неточними. Запропоновано удосконалення аналітичного методу кількісного обчислення тіньової зайнятості та оплати праці з використанням макроекономічної моделі загальної економічної рівноваги «Альфа», якій ґрунтується на гіпотезі визначення тіньової зайнятості пропорційно коефіцієнту завантаження капіталу для тіньової економіки. Проведено прогностичні розрахунки та запропоновано заходи детінізації ринку праці.

Ключові слова: макромодель, тіньова зайнятість, тіньова оплата праці, детінізація, прогноз.

Аннотация. Анализируются подходы к количественному определению теневой занятости и оплаты труда, которые используют преимущественно статистические подходы: выборочное обследование домохозяйств и опросы населения, которые априорно являются неточными. Предложено усовершенствование аналитического метода количественной оценки теневой занятости и оплаты труда с использованием макроекономической модели общего экономического равновесия «Альфа», который основан на гипотезе определения теневой занятости пропорционально коэффициенту загрузки капитала для теневой экономики. Проведены прогнозные расчеты и предложены меры детенизации рынка труда.

Ключевые слова: макромодель, теневая занятость, теневая оплата труда, детенизация, прогноз.

Annotation. Analysis of approaches to the quantitative determination of shadow employment and wages, using mainly statistical approaches: sample survey of households and population surveys, which a priori is inaccurate. A quantitative analytical method to improve the calculation of shadow employment and wages using a macroeconomic model of general economic equilibrium «Alpha», which is based on the hypothesis definition of shadow employment in proportion to the load factor of capital to the shadow economy. A forward-looking estimates and suggested measures legalization of the labor market.

Keywords: macromodel, informal employment, informal wage, bringing, weather.

Актуальність проблеми. Тіньова зайнятість в умовах трансформаційної економіки є абсолютно очевидним фактом, а її нелегальність обумовлена слабкістю соціально-економічних інститутів. Збільшенню тіньової зайнятості сприяє скорочення виробництва в основних видах економічної діяльності, низька частка оплати праці у випуску, збереження високого рівня бідності працюючого населення, високий рівень оподаткування легального бізнесу, у тому числі внесків до державних соціальних фондів, низький рівень дотримання встановлених законів і, як наслідок, утрата довіри до правоохоронної й судової систем держави.

Разом з тим, зайнятість у тіньовій економіці сприяє розвитку нових підприємницьких спроможностей людини, більш повної реалізації її здатності до праці, до виконання функції адаптування робочої сили визначеної кількості й якості до сучасних ринкових умов. Можливість реалізації працівником своєї здатності до праці й його особистісна мотивація щодо одержання гідної винагороди за працю (у більшості випадків) обумовлюють відносно високу ефективність механізму формування зайнятості в умовах тіньової економіки, хоча вимагають від працівників підвищеної інтенсивності праці та відсутності державних гарантій щодо забезпечення у випадку хвороби, нещасного випадку, старості тощо. Таки особи суттєво зменшують свою майбутню пенсію.

Отже, така зайнятість, певним чином, в тіньовій сфері дозволяє зберегти трудовий потенціал, сприяє вирішенню проблеми доходів і навіть елементарному виживанню деякої частки населення. З другого боку, зайнятість у тіньовій економіці відволікає масу ресурсів і зусиль як на приховування самої діяльності, так й її резуль-